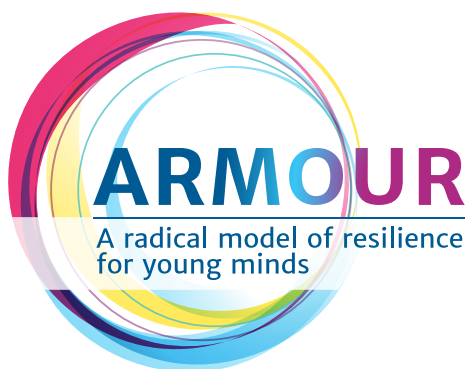

www.armourproject.eu

Trainershandleiding

Workshop Kritisch Denken

**Radicalisering helpen voorkomen
door jongeren te leren kritisch te
denken**

Mei 2021 vrijgegeven

De inhoud van dit document is volledig ter
verantwoording van de schrijvers en kan op geen
enkele manier gezien worden als een reflectie van de
opvattingen van de Europese Commissie.

Dit project werd gefinancierd door de Internal Security Fund —
Police van de Europese Unie, onder Grant Agreement No. 823683.

Inhoud

Samenvatting	3
Inleiding	4
Opzet workshops	5
Achtergrond	6
Wat is radicalisering?	6
Wat is polarisatie?	6
Wat verstaan we onder kritisch denken?	7
Waarom is kritisch denken belangrijk?	7
Workshop nr. 2 Kritisch denken	8
Doelgroep	8
Centrale vragen	8
Centrale concepten	8
Leeruitkomsten	8
Kerncompetenties	9
Methodologie	9
Structuur van de workshop	10
Keuze oefeningen	10
Bibliografie	31
Bijlage 1 Gebruikte onderwijstechnieken	32

Oefeningen

Oefening 1 – Probeer één zin	12
Oefening 2 – Rollenspel in een conflictsituatie	14
Oefening 3 – Kritisch denken door snelle oplossingen	15
Oefening 4 – Een Redenatie Checklist	17
Oefening 5 – Spinner	21
Hand-out oefening 5 – Fictie Spinner	22
Hand-out oefening 5 – Non- fictie Spinner	23
Oefening 6 – De 6 vragen	24
Handout oefening 6 – De 6 vragen (incl. twee artikelen)	24
Oefening 7 – Begeleide discussie	27
Oefening 8 – Vijf stappen in kritisch denken	29
Hand-out oefening 8 – Vijf stappen in kritisch denken	30

Samenvatting

Binnen het EU-gefinancierde project ARMOUR is na interviews en focusgroepen met eerstelijns professionals een zevental workshops samengesteld. Deze workshops zijn bedoeld voor mensen die met jeugdigen van 10 tot 18 jaar werken en die willen bijdragen aan het voorkomen van radicalisering. Ze kunnen door één persoon worden voorbereid en vervolgens met collega's en partners worden uitgevoerd.

Elke workshop gaat in op factoren die bijdragen aan radicalisering van jongeren, dit kunnen zowel risico- als beschermingsfactoren zijn. Er wordt uitgelegd hoe het radicaliseringsproces verloopt en wat de relatie is tussen radicalisering en het centrale onderwerp, zoals in dit geval kritisch denken.

Kritisch denken is een vaardigheid die inhoudt dat informatie actief en kritisch beschouwd wordt. Daardoor worden stereotypingen en eigen vooroordelen tegengegaan en zoveel mogelijk de feitelijke waarheid benaderd. Hiermee worden polarisatie en radicalisering tegengegaan omdat die juist gebaseerd zijn op rigide en onwrikbare overtuigingen die vaak niet door de feiten worden onderbouwd.

Voor maximaal effect zou deze workshop gecombineerd moeten worden met aandacht voor andere factoren die bijdragen aan radicalisering en die in de andere zes workshops worden behandeld.

Deze handleiding legt de basis voor het geven van een workshop waarin professionals die met jongeren werken wordt geleerd hoe kritisch denken gestimuleerd kan worden. Hiervoor worden acht oefeningen aangeboden die ook met jongeren uitgevoerd kunnen worden.

Er is al een powerpoint-presentatie gemaakt die als basis voor de workshop kan dienen. De daarin reeds uitgewerkte oefeningen kunnen aangevuld worden met oefeningen naar keuze. Alle materialen zijn te vinden op <https://www.firstlinepractitioners.com> en <https://www.traininghermes.eu>. Op deze laatste site kun je ook een ondersteunende e-learning vinden.

Inleiding

Deze workshop is bedoeld voor professionals die in hun werk met jongeren van 10-18 jaar omgaan en die een bijdrage willen leveren aan het voorkomen van radicalisering door jongeren te ondersteunen in hun identiteitsvorming. Het gaat hierbij om docenten, politiemensen, jongerenwerkers, jeugdzorgmedewerkers, therapeuten, coaches, etc.

Onze huidige maatschappij polariseert (Lub, De Groot & Schaafsma, 2011) en dit draagt bij aan het radicaliseringsproces van individuen, dit kan zowel linkse, rechtse, separatistische, one-issue als religieuze radicalisering betreffen. De ene jongere blijkt hier meer gevoelig voor dan de andere. En hoewel er geen blauwdruk is voor radicalisering blijkt dat een aantal factoren vaak genoemd wordt in relatie tot radicalisering (Ranstorp, 2018).

Hierbij gaat het zowel om risico- als beschermingsfactoren. Veel van deze factoren hebben vroeg in het radicaliseringsproces effect en kunnen ook het beste in een vroeg stadium van radicalisering worden beïnvloed. Eerstelijnsprofessionals (Zannoni, Van der Varst, Bervoets, Wensveen, Van Bolhuis en Van der Torre, 2008) en ouders spelen hier een belangrijke rol in.

De partners in het EU-project ARMOUR hebben zeven van deze factoren bekeken en voor elk een eendaagse workshop gemaakt waarin eerstelijns werkers kennis en vaardigheden aanleren voor het doen van effectieve, op jongeren gerichte interventies. Het idee is dat jij zelf deze workshops kan geven aan je collega's en netwerkpartners, maar je kunt ook de oefeningen eruit pikken om die met jongeren te doen.

Dit is de workshop die 'kritisch denken' behandelt, de andere workshops gaan over: coaching en ouderschap; omgaan met boosheid; identiteit en narratieven; constructief discussiëren; omgaan met conflicten en de laatste behandelt de beste manier om als overheid op te treden.

Opzet workshops

De zeven workshops hebben min of meer dezelfde structuur. Na de inleiding volgt een algemene toelichting op het radicaliseringsproces en de rol die bepaalde factoren daarin kunnen spelen. Daarna wordt één factor in relatie tot radicalisering uitgelicht. Vervolgens zijn er oefeningen, die enerzijds tot doel hebben om de deelnemers zelf te laten ervaren wat de betekenis is van de behandelde concepten en anderzijds bedoeld zijn om met jongeren uit te voeren. Ook worden de ervaringen en inzichten van de professionals zelf gebruikt om van elkaar te leren. Het is dus een mix van theorie, interactie en zelf doen en ervaren.

Met enige aanpassing is het heel goed mogelijk om deze training online uit te voeren. In de toelichting worden suggesties gedaan om de oefeningen te laten passen in een online medium; bijvoorbeeld door het toevoegen van breakout-sessies. De trainers zullen de training moeten aanpassen aan hun eigen specifieke digitale platform voor het beste resultaat.

Achtergrond

Wat is radicalisering?

Radicalisering is een complex proces waarvan onderzoekers en beleidsmakers verschillende inzichten en definities hebben (Borum, 2017). De belangrijkste onderdelen zijn extreme of radicale ideologieën en de bereidheid om geweld te gebruiken om doelen te bereiken, waardoor het een bedreiging van de maatschappelijke veiligheid wordt.

De factoren die een bijdrage leveren aan radicalisering kunnen worden verdeeld in push-, pull- en persoonlijke factoren. Push-factoren zijn zaken die mensen als het ware naar radicalisering toe duwen, weg van de reguliere maatschappij. Voorbeelden zijn boosheid of ervaren grieven als gevolg van arbeidsdiscriminatie (Van den Bos, 2019). Pull-factoren zijn factoren die mensen kunnen aantrekken tot radicalisering, zoals de broederlijke banden van een extremistische groep of de gevoelens van superioriteit die een bepaalde ideologie biedt. Persoonlijke factoren zijn de individuele kenmerken die sommige mensen kwetsbaarder maken dan anderen in vergelijkbare omstandigheden, zoals persoonlijke eigenschappen of levensgebeurtenissen (Vergani, Iqbal, Ilbahar & Barton, 2018).

Er wordt ook vaak verwezen naar verschillende fasen in het proces (Moghaddam, 2005; McCauley en Moskalenko, 2017). Deze visie op radicalisering ziet radicalisering als een spectrum of trap waarop elke volgende stap het individu naar een diepere staat van radicalisering brengt. De Europese Commissie (2020) omschrijft radicalisering als:

“een gefaseerd en complex proces waarin een individu of een groep een radicale ideologie of overtuiging omarmt die geweld accepteert, gebruikt of door de vingers ziet [] om een specifiek politiek of ideologisch doel te bereiken”.

Hoewel de ideologieën verschillen, is het proces van radicalisering vergelijkbaar in links-, rechts-, separatistisch, one-issue en religieus extremisme.

Diverse factoren kunnen een bijdrage leveren aan het radicaliseren van een persoon (Ranstorp, 2018). Dit kunnen kenmerken van het individu zijn, maar ook factoren in de directe omgeving van een jeugdige en nog verder weg liggende zaken als geopolitiek en (sociale) media. Voor meer informatie over zogenaamde triggerfactoren vormt de website van het Expertise centrum Sociale Stabiliteit (2020) een goede start (zie literatuurlijst). Ook kun je de e-learning doen die (gratis) te volgen is op <https://www.traininghermes.eu>.

Wat is polarisatie?

Daar waar radicalisering plaatsvindt op individueel of groepsniveau, is polarisatie meer een maatschappelijk kenmerk. Polarisatie is een natuurlijke manier van mensen om de wereld overzichtelijk te maken en tegenstellingen te zien, man-vrouw, gelovig-ongelovig, 010 tegen 020, elite tegen het volk, wij tegen zij etc. Hierbij worden ook allerlei eigenschappen aan individuen uit de verschillende groepen toegekend (Brandsma, 2016).

Dit kan een probleem worden door drie mechanismen die polarisatie voeden: 1) wij-zij denken; 2) het blijven benadrukken van verschillen; en 3) onderbuikgevoelens overtreffen rede en argumenten (Brandsma, 2016). Dit kan ertoe leiden dat het niet meer gaat over de inhoud van een meningsverschil of tegengesteld belang, maar om een steeds sterker wordende wij tegen zij houding die op elk conflict wordt toegepast.

Deze achtergrond van een gepolariseerde maatschappij met versterkte tegenstellingen en een gebrek aan inhoudelijke argumenten, kan radicalisering stimuleren.

Wat verstaan we onder kritisch denken?

‘Gewoon’ denken of redeneren gaat om het objectief verbinden van huidige opvattingen met bewijs om iets anders te geloven. Ter vergelijking, kritisch denken is een bewust metacognitieve (nadenken over nadenken) en cognitieve (nadenken) handeling waarbij een persoon terugkijkt op de kwaliteit van het redeneringsproces terwijl hij/zij voortredeneert naar een conclusie. De denker heeft twee even belangrijke doelen: het bereiken van een oplossing en het verbeteren van de manier waarop hij of zij redeneert (Moore, 2007, p. 2).

Kritisch denken bevat twee componenten: ten eerste verzameling vaardigheden om informatie en overtuigingen te genereren en te verwerken, en ten tweede de gewoonte en de wil om deze vaardigheden te gebruiken om het gedrag te sturen. Het staat dus in contrast met: (1) het alleen maar verwerven en vasthouden van informatie, omdat het gaat om een bepaalde manier waarop informatie wordt gezocht en behandeld; (2) het louter bezitten van een stel vaardigheden, omdat het gaat om het voortdurende gebruik ervan; en (3) het slechts gebruiken van die vaardigheden (‘als oefening’) zonder aanvaarding van de resultaten ervan.

Waarom is kritisch denken belangrijk?

Door kritisch te leren denken, leren wij zoveel mogelijk de ‘waarheid’ na te streven in plaats van onze eigen vooroordelen, uitdagingen te doorstaan, ons eigen denken eerlijk te beoordelen, en verkeerde redeneringen te vervangen door nieuwe en meer valide manieren van denken.

Polarisatie en radicalisering zijn gekoppeld aan het aannemen en verspreiden van rigide extremistische ideologieën. Kritisch denken stelt jongeren in staat zelfstandig te denken, de wereld te begrijpen op basis van persoonlijke ervaring en observatie, en op dezelfde manier kritische, goed geïnformeerde beslissingen te nemen. Zo winnen ze aan zelfvertrouwen en groeit het vermogen om van fouten te leren, terwijl ze een succesvol en positief leven opbouwen.

Workshop nr. 2 Kritisch denken

Doelgroep

Ouders en eerstelijnsprofessionals die werken met jongeren die mogelijk kwetsbaar zijn voor radicalisering, zoals docenten, mentoren, jongerenwerkers, politiemensen, jeugdzorg-medewerkers en therapeuten, veiligheidskundigen, coaches, etc.

Centrale vragen

In de workshop zullen de volgende vragen beantwoord worden:

- Wat is radicalisering?
- Wat verstaan we onder kritisch denken?
- Wat is de relatie tussen kritisch denken en radicalisering?
- Op welke manier kun je adolescenten jongeren meer kritisch leren denken?
- Wat zijn de beste strategieën om stereotiepe denk- en handelingspatronen in je persoonlijk leven te identificeren en tegen te gaan?
- Hoe kun je de inhoud van deze workshop gebruiken, als ouder of in je werk met jongeren?

Centrale concepten

Radicalisering, triggers van radicalisering, stereotiep denken, bias, kritisch denken, onafhankelijk denken, doelgerichte strategieën om met jongeren om te gaan, enz.

Leeruitkomsten

De leeruitkomsten zijn deels afhankelijk van de oefeningen die gekozen worden. Na het afronden van de workshop:

- weet de deelnemer wat polarisatie en radicalisering inhouden;
- kent de deelnemer de relatie tussen kritisch denken en radicalisering;
- is de deelnemers zich bewust van de tegenstrijdige aard van het ongecontroleerde menselijk denken;

- kan de deelnemer jongeren ondersteunen bij het beter leren kritisch denken, bv. Door het vermijden van simplistisch nadenken over complexe onderwerpen en het rekening houden met de rechten en behoeften van anderen;
- weet de deelnemer waar aanvullende kennis en trainingen over omgaan met radicalisering te vinden zijn;
- kan de deelnemer de kennis en vaardigheden ten aanzien van kritisch denken integreren in zijn of haar professionele routine.

Kerncompetenties

De belangrijkste vaardigheden ten aanzien van dit onderwerp en die adolescenten meer weerbaar maken tegen radicalisering worden hieronder genoemd. Na het afronden van de workshop kunnen de deelnemers de volgende kerncompetenties overbrengen op jongeren:

- **Bewustwording** van de **feilbaarheid** van het ongecontroleerde menselijk denken, waardoor de kracht van menselijke egocentrische en sociaal-centrische neigingen wordt verminderd.
- Verbetering van het **redeneervermogen** van de deelnemers en hun bewustzijn van de situaties waarin zij soms ten prooi vallen aan redeneerfouten, menselijke irrationaliteit, vooroordelen, vooringenomenheid, verdraaiingen, kritiekloos aanvaarde sociale regels en taboes, eigenbelang en gevestigde belangen.
- **Vermijden simplistisch te denken** over complexe vraagstukken en ernaar streven op passende wijze rekening te houden met de rechten en behoeften van anderen.

Methodologie

Deze workshop gaat uit van het ontwikkelen van kennis en vaardigheden door middel van het cognitief-gedragsonderwijsmodel en het learning by doing model (zie ook bijlage 1). Het belangrijkste doel is om deelnemers kennis en vaardigheden aan te leren waardoor ze jongeren kunnen ondersteunen bij het leren van kritisch denken.

De achterliggende gedachte is dat als je jongeren daarin stimuleert, ze op hun weg naar volwassenheid een meer positieve identiteit ontwikkelen en betere relaties met anderen waardoor ze minder gevoelig zijn voor polarisatie en radicalisering.

Structuur van de workshop

Geschatte tijdsindeling (natuurlijk afhankelijk van het aantal en het niveau van de deelnemers, de tijd die er is en de oefeningen die jullie kiezen):

Inloop, koffie, thee	15 min
Voorstellen en inleiding	45 min
Uitleg over radicalisering	45 min
Pauze	15 min
Uitleg over coaching en ouderschap incl. oefeningen deel I	90 min
Lunch	45-60 min (geef tijd voor uitwisselen van ervaringen en opbouwen netwerk)
Oefeningen deel II	60 min
Feedback en afsluiting	10 min

Als er meer tijd is, kun je oefeningen toevoegen. Als er minder tijd is, kun je onderdelen schrappen. Dit laatste is zeker aan te raden als de workshop online wordt gegeven.

Keuze oefeningen

Het doel van de workshop is om deelnemers kennis en vaardigheden aan te bieden die de basis kunnen leggen voor een verbetering van het kritisch denken.

De oefeningen die in deze workshop kunnen worden opgenomen, zijn er enerzijds op gericht op de professional te laten begrijpen wat kritisch denken is, daarnaast zijn er oefeningen die doen inzien wat het probleem is. Als laatste helpen sommige oefeningen om het probleem op te lossen. Veel van de oefeningen kunnen ook met jongeren gedaan worden.

Een ander onderscheid is dat sommige oefeningen gericht zijn op het herkennen van negatieve factoren, andere op het ermee omgaan, en weer andere op het versterken van beschermingsfactoren.

De workshop is opgezet voor professionals (en in mindere mate ouders), maar zoals gezegd kunnen delen ook gedaan worden met jongeren. Dat kan betekenen dat alternatieve oefeningen worden gekozen en dat oefeningen naar eigen inzicht worden aangepast op de leeftijdsgroep.

De workshop Kritisch Denken draait om kritische denktechnieken in de vorm van innovatieve spelletjes, oefeningen en technieken die gebruikt kunnen worden wanneer men werkt met kinderen en jongeren in kwetsbare omgevingen, om zo hun kritisch denkvermogen te ontwikkelen. De workshop biedt de keuze uit acht oefeningen.

In de huidige opzet van de workshop worden onderstaande oefeningen uitgevoerd. Deze worden vanaf blz. 12 verder uitgewerkt. Afhankelijk van de tijd en wensen van de deelnemers, kun je er voor kiezen om extra of andere oefeningen te gebruiken.

1. Probeer één zin	blz. 12
6. De 6 vragen	blz. 24

Oefening 1

Probeer één zin

Doel	Leren begrijpen dat verschillende mensen verschillende perspectieven hebben op een en het zelfde onderwerp. Bovendien leren ze hun kennis en logica toe te passen om zichzelf zo duidelijk mogelijk uit te leggen
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	20-25 min
Nodig	Papier, pen
Beschrijving	De trainer vormt groepjes van 4-6 deelnemers. Vervolgens vraagt de trainer aan de eerste deelnemer van elke groep om op een blad papier één zin te schrijven over een vooraf bepaald onderwerp (bv. tolerantie, haat, pesten, enz.). Zodra de eerste deelnemer de zin heeft geschreven, geeft vouwt hij/zij het papier om zodat de zin bedekt wordt voor de tweede deelnemer die er zijn/haar zin aan toevoegt. Het doel is dat de deelnemers begrijpen hoe elke deelnemer zijn eigen visie op het onderwerp toevoegt en hoe hun perspectieven verschillen. Bovendien leren ze hun kennis en logica toe te passen om zichzelf zo duidelijk mogelijk uit te leggen. Aan het eind verzamelt de trainer de teksten en presenteert hij de definities aan de groep, waarbij hij uitlegt hoe belangrijk het is om verschillende perspectieven te hebben bij het aanpakken van een probleem. • Alternatief is om iedereen tegelijkertijd één zin over 'de overheid' op een stuk papier te laten schrijven en die daarna in de groep voor te laten lezen. • Maak bij online uitvoering groepen in break-out rooms. Vraag de deelnemers om daar één voor één hun zin voor te lezen en te bespreken wat ze opvalt • Je kunt het onderwerp naar eigen inzicht veranderen (haat/ overheid/ discriminatie/ vluchtelingen/ corona/ ...)

	“Een van de vele manieren waarop ons verstand probeert het leven gemakkelijker te maken, is door de eerste indruk van het probleem dat het tegenkomt op te lossen. Net als onze eerste indrukken van mensen, is ons eerste perspectief op problemen en situaties geneigd smal en oppervlakkig te zijn. We zien niet meer dan we geconditioneerd zijn om te zien - en stereotiepe denkbeelden blokkeren een heldere visie en verdringen de verbeelding. Dit gebeurt zonder dat er alarmsignalen afgaan, dus we beseffen nooit dat het gebeurt”¹.
Tip	Aan het eind van de oefening is het belangrijk op te merken dat het analyseren van een probleem vanuit verschillende perspectieven helpt om de beste manier te vinden om het op te lossen en de onzekerheid te verminderen. Door te erkennen dat mensen verschillende perspectieven hebben, versterkt de trainer ook het begrip tolerantie en aanvaarding van diversiteit.
Leermethode	Learning by doing demonstration and guided discussion
Visuele ondersteuning	-

¹ Creative thinking, <http://creativethinking.net/different-perspective/#sthash.ZFpbQ5wz.dpbs>

Oefening 2

Rollenspel in een conflictsituatie

Doel	Ontwikkeling van kritische denkvaardigheden via rollenspel, steekhoudende argumenten en debat
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	30-40 min
Nodig	Internetverbinding om dingen op te zoeken
Beschrijving	Het uitgangspunt is dat een rollenspel een goede methode is om kritisch denken te oefenen en om iemand anders te worden, waarbij je zowel je analytische als je creatieve geest moet oprekken. De trainer maakt duo's en vraagt hen onderzoek te doen naar een mogelijk conflict waarbij twee personen betrokken zijn (bv. professor burgerrechten vs. student met islamitische oriëntatie, ouder - kinderen, leraar - student, politieagenten - delinquente tiener, openbare aanklager - advocaat enz.) Daarna vraagt de trainer hen te beslissen welk personage ze willen spelen. De deelnemers zullen in dit conflict verschillende standpunten innemen, die verband houden met het te spelen personage. De bedoeling van de oefening is hen te laten discussiëren over het onderwerp tot ze elkaars standpunt kunnen uitleggen.
Tip	Uiteindelijk zal de uitdaging erin bestaan om elk een compromis voor te stellen en het potentiële conflict op te lossen. Je kunt er ook voor kiezen om zelf een aantal krantenartikelen met daarin aansprekende voorbeelden van conflicten aan te leveren.
Leermethode	Rollenspel
Visuele ondersteuning	-

Oefening 3 Kritisch denken door snelle oplossingen²

Doel	Het ontwikkelen van kritisch denkvermogen volgens een vooraf bepaalde richtlijn voor het aanpakken van het probleem en het construeren van argumenten
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	60-90 min
Nodig	Internettoegang voor onderzoek, papier, flipover en stiften
Beschrijving	De trainer verdeelt de deelnemers in groepjes van 8-10 deelnemers en vraagt hen samen te werken aan een Europese strategie voor de bestrijding van druggebruik onder jongeren door gebruik te maken van het Solution Fluency-proces dat gedefinieerd wordt door de 6 D's - Define, Discover, Dream, Design, Deliver, and Debrief (in het Nederlands zijn het dus geen 6 D's meer): DEFINIËREN: wij moeten beslissen wat precies moet worden opgelost en het probleem de juiste context geven. ONTDEKKEN: Dit is het onderzoeken en verzamelen, en analyseren van kennis over het probleem. DREAM: Hier openen wij het hart en de geest voor de mogelijkheden van een oplossing zoals wij die willen. ONTWERP: Dit is de workshopping-fase. Hier beginnen de eigenlijke mechanismen van de oplossing vorm te krijgen. LEVEREN: Dit omvat de actie voor het voltooien van het product (Produceren) en het presenteren van de voorgestelde oplossing (Publiceren). DEBRIEFEN: In de reflectiefase kijk je naar de manieren waarop je geslaagd bent, en naar manieren waarop je je aanpak in toekomstige situaties zou kunnen verbeteren. Voor elke fase reikt de trainer de volgende vragen aan en bespreekt ze: DEFINIEER: Wat zijn de details van de uitdaging waarvoor we staan? Wat willen we specifiek overwinnen? Wat willen we oplossen?

² Gebaseerd op (Watanabe-Crockett, THE ONE CRITICAL THINKING AND PROBLEM SOLVING PROCESS EVERYONE NEEDS, 2019)

	ONTDEK: Wat moet ik weten en wat moet ik kunnen? Waarom moet dit gebeuren? Waarom is het nog niet eerder gedaan? Als het wel is gedaan, waarom was het dan geen succes? Wat kunnen we veranderen? DROOM: Wat willen we echt creëren? Hoe zal het functioneren? Hoe zal het eruit zien? Wat is ons best-case scenario voor het einddoel? ONTWERP: Hoe ziet het er “op papier” uit? Hoe gaan we het creëren en implementeren? Wat zijn de stappen die we moeten nemen? Wat zijn de mijlpalen en richtlijnen die we voor onszelf gaan vaststellen? Hoe gaan we ervoor zorgen dat alles goed en op tijd gebeurt? Hoe gaan we om met problemen? LEVEREN: Hoe brengen we dit idee tot functionele werkelijkheid? Hoe passen we praktisch toe wat we hebben gedaan? Hoe gaan we dit aan mensen presenteren? Hoe weten we dat het werkt? DEBRIEF: Wat waren de resultaten van onze inspanningen? Hoe zijn we erin geslaagd of er niet in geslaagd om ons doel te bereiken? Wat ging goed en wat niet? Hoe kunnen we onze inspanningen en het resultaat in de toekomst verbeteren? Hoe kunnen we wat we hebben gedaan toepassen op soortgelijke problemen? Op het einde van het proces moet elk team het eindproduct voorstellen en vraagt de trainer de andere deelnemers om de resultaten te evalueren en te vergelijken.
Tip	-
Leermethode	Brainstorm, geleide discussie, feedback
Visuele ondersteuning	-

Oefening 4 Een Redenatie Checklist ³

Doel	Het ontwikkelen van kritisch denkvermogen volgens een vooraf bepaalde methode om een probleem aan te pakken en argumenten te formuleren
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	90 minuten
Nodig	Internettoegang voor onderzoek, papier, flipover en stiften
Beschrijving	De trainer vraagt de deelnemers om teams van 3 personen te vormen. Presenteer dan de opdracht voor alle teams: schrijf een paper van 1 bladzijde dat hun medeleerlingen (collega's) zal overtuigen om het energieverbruik in hun school (instelling) te verminderen. De trainer instrueert de deelnemers ook om de volgende stappen in gedachten te houden (geprojecteerd op het scherm): 1) Alle redeneringen hebben een DOEL • Geef je doel duidelijk aan • Onderscheid uw doel van verwante doelen • Controleer regelmatig of je nog steeds op je doel afgaat • Kies belangrijke en realistische doelen 2) Alle redeneringen zijn een poging om iets uit te zoeken, om een VRAAG op te lossen, een PROBLEEM op te lossen • Stel de vraag duidelijk en nauwkeurig • Formuleer de vraag op verschillende manieren om de betekenis en de reikwijdte ervan te verduidelijken • Verdeel de vraag in subvragen • Maak een onderscheid tussen vragen met een definitief antwoord en vragen die een kwestie van mening zijn en vragen waarbij meerdere standpunten in aanmerking moeten worden genomen 3) Alle redeneringen zijn gebaseerd op veronderstellingen • Maak je veronderstellingen duidelijk en bepaal of ze te rechtvaardigen zijn • Ga na hoe je veronderstellingen je standpunt bepalen

³ Gebaseerd op (Paul & Elder, 2008, pg. 4-6).

4) Alle redeneringen worden gedaan vanuit een bepaald GEZICHTSPUNT

- Identificeer uw standpunt
- Zoek andere standpunten en identificeer hun sterke en zwakke punten
- Streef ernaar eerlijk te zijn bij het evalueren van alle standpunten

5) Alle redeneringen zijn gebaseerd op GEGEVENS, INFORMATIE en EVENEMENTEN

- Beperk uw beweringen tot die welke ondersteund worden door de gegevens waarover je beschikt
- Zoek zowel naar informatie die tegen je standpunt ingaat als naar informatie die je standpunt ondersteunt
- Zorg ervoor dat alle gebruikte informatie duidelijk, nauwkeurig en relevant is voor de vraag in kwestie
- Zorg ervoor dat je voldoende informatie hebt verzameld.

6) Alle redeneringen worden uitgedrukt in en gevormd door CONCEPTEN en IDEEËN

- Sleutelconcepten identificeren en duidelijk uitleggen
- Overweeg alternatieve concepten of alternatieve definities van concepten
- Zorg ervoor dat u concepten met zorg en nauwkeurigheid gebruikt.

7) Alle redeneringen bevatten OVERTUIGINGEN of INTERPRETATIES waardoor we CONCLUSIES trekken en betekenis geven aan gegevens.

- Trek alleen conclusies uit wat het bewijsmateriaal impliceert
- Controleer inferenties op hun onderlinge consistentie
- Identificeer veronderstellingen die tot gevolgtrekkingen leiden.

8) Alle redeneringen leiden ergens toe of hebben GEVOLGEN en CONSEQUENTIES

- Volg de implicaties en gevolgen die uit je redenering volgen
- Zoek naar zowel negatieve als positieve gevolgen
- Overweeg alle mogelijke gevolgen
- Geef en bespreek voor elke fase de volgende leidende vragen aan de hand van de denkelementen:

DOEL:

- Wat probeer ik te bereiken?
- Wat is mijn centrale doel? Mijn doel?

VRAGEN:

- Welke vraag stel ik?
- Welke vraag stel ik aan de orde?
- Houd ik rekening met de complexiteit van de vraag?

INFORMATIE:

- Welke informatie gebruik ik om tot die conclusie te komen?
- Welke ervaring heb ik opgedaan om deze bewering te staven?
- Welke informatie heb ik nodig om de vraag op te lossen?

GEVOLGTREKKINGEN/CONCLUSIES:

- Hoe ben ik tot deze conclusie gekomen?
- Is er een andere manier om de informatie te interpreteren?

CONCEPTEN:

- Wat is hier de kerngedachte?
- Kan ik die uitleggen?

AANNAMES:

- Wat neem ik als vanzelfsprekend aan?
- Welke veronderstelling heeft mij tot die conclusie gebracht?
- IMPLICATIES/CONSEQUENTIES:

- Als iemand mijn standpunt zou aanvaarden, wat zouden dan de implicaties zijn?
- Wat impliceer ik?

GEZICHTSPUNTEN:

- Vanuit welk gezichtspunt bekijk ik deze kwestie?
- Is er een ander gezichtspunt dat ik in overweging moet nemen?

Op het einde van het proces presenteert elk team het eindproduct en vraagt de trainer de andere deelnemers om de impact van de papers te evalueren.

Tip	-
Leermethode	Brainstorm, geleide discussie, feedback
Visuele ondersteuning	-

Oefening 5 Spinner ⁴

Doel	Inzicht in de rol van vragen voor kritisch denken
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	90 minuten
Nodig	Papier, pen, flipover en stiften
Beschrijving	De trainer verdeelt de deelnemers in twee groepen: team A en team B. Vraag de deelnemers om per team in een cirkel te gaan zitten. Vervolgens vraagt de trainer aan de deelnemers van team A om zich het laatste boek dat ze gelezen hebben (of een tijdschriftartikel) te herinneren en er een paper van maximum 2 pagina's over te schrijven. De trainer geeft dezelfde opdracht aan team B, maar geeft de teamleden een bedrukt A4tje met de fictie- of non-fictiespinner (of schrijft het op met een stift) en een potlood. Vervolgens vraagt de trainer aan elke deelnemer van team B om de spinner te draaien en dan het antwoord op de vraag te schrijven die door de stift wordt aangegeven. Als ze meer dan eens op dezelfde vraag terechtkomen, geef je hen de opdracht opnieuw te draaien. Deze stap wordt herhaald, totdat de deelnemers alle vragen hebben beantwoord. Fictie-spinner: zie figuur 1 Non-fictie spinner: zie figuur 2 Aan het einde verzamelt de trainer de antwoorden van beide teams en geeft algemene feedback, waarbij hij het belang van vragen in het kritisch denkproces benadrukt. Ook vraagt de trainer de deelnemers te evalueren hoe makkelijk/moeilijk het proces was voor de leden van team A en team B en vergelijkt hij de resultaten voor het publiek.
Tip	Het is belangrijk dat de trainer ingaat op het belang van vragen bij het begeleiden van het kritisch denkproces en ook enkele strategieën voorstelt om de beperkingen van het werkgeheugen te compenseren en cognitieve vooroordelen te overwinnen (bv. Heuer's ontbinden

² <http://ilove2teach.blogspot.com/2012/09/reader-response-freebies.html>

	en externaliseren; “ontbinden is een probleem opsplitsen in zijn componenten (...) en externaliseren is het ontbonden probleem uit je hoofd halen en op papier of op een computerscherm zetten in een vereenvoudigde vorm die de belangrijkste variabelen, parameters of elementen van het probleem laat zien en hoe ze zich tot elkaar verhouden” ⁵)
Leermethode	Brainstorming, demonstratie, begeleide discussie, feedback
Visuele ondersteuning	Prints van de ‘spinners’.

Hand-out oefening 5 – Fictie Spinner

Figuur 1

⁵ Richards. J. Heuer, Psychology of intelligence analysis, Center for the study of intelligence, CIA, 1999, p. 86-87

Hand-out oefening 5 – Non- fictie Spinner

Figuur 2

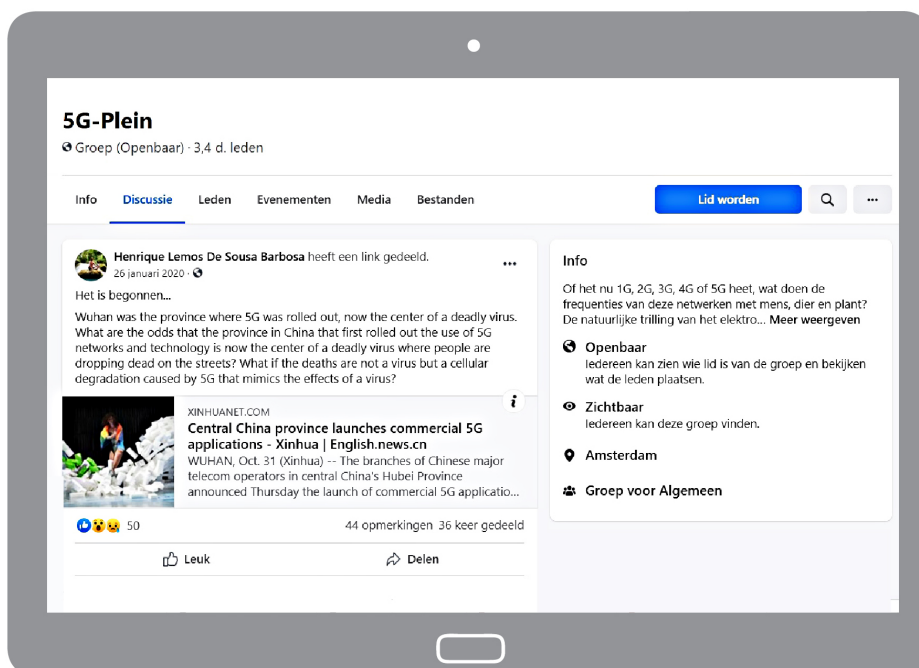
Oefening 6

De 6 vragen

Doel	Het doel is om de rol van vragen voor kritisch denken te begrijpen
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	Deze oefening duurt ongeveer 30 minuten (of 20, als je de artikelen zelf kiest)
Nodig	Internettoegang voor onderzoek, papier, flipover en stiften (en de vooraf geselecteerde artikelen)
Beschrijving	Stap 1: De trainer verdeelt de groep in tweetallen. Online break-out sessies kunnen met de meeste platformen georganiseerd worden. Stap 2: Vraag hen dan een artikel te kiezen dat verband houdt met een recente gebeurtenis of ontwikkeling (bv. immigratie, opwarming van de aarde of ontwikkeling van technologie zoals het internet der dingen, artificiële intelligentie) en presenteer het aan het publiek Stap 3: De trainer vraagt elk team om alle 6 vragen te beantwoorden in de volgorde die in de infografiek hieronder wordt voorgesteld. Deel de hand-outs uit Stap 4: Op het einde vraagt de trainer aan elke groep om te beslissen of het artikel al dan niet betrouwbaar is, op basis van de antwoorden op de vragen, waarbij hij/zij het belang van vragen voor het kritisch denkproces benadrukt.
Tip	Je kunt ook zelf artikelen aanbieden, dat scheelt tijd, zie suggestie hieronder
Leermethode	Demonstratie, feedback
Visuele ondersteuning	Print van het artikel en de hand-out van de 6 vragen

Handout oefening 6 – De 6 vragen (incl. twee artikelen)

Workshop 2 Kritisch denken Oefening “De 6 Vragen”

Wie

Wie zei het?

Iemand die je kent? Een beroemdheid?
Iemand met officieel gezag of expertise?
Maakt het uit wie het zegt?

Wat

Wat wordt er gezegd?

Zijn het feiten of meningen? Geven ze alle feiten? Of worden er dingen weggelaten?

Waar

Waar is het gezegd?

Is het in het openbaar gezegd of privé?
Hebben anderen kunnen reageren?
Hebben anderen de andere kant belicht?

Wanneer

Wanneer is het gezegd?

Een neutraal moment? Voor, na of tijdens een belangrijke gebeurtenis?

Waarom

Waarom is het gezegd?

Zijn de meningen onderbouwd? Is het bedoeld om iets mooier of slechter te schetsen?

Hoe

Hoe is het gezegd?

Is het boos, vrolijk, verdrietig of onverschillig gezegd?

Oefening 7

Begeleide discussie⁶

Doel	Deelnemers helpen hun sterke kanten te erkennen en te benadrukken en zich bewust te worden van de perceptie van anderen. Een veilige ruimte bieden om verschillende perspectieven op het eigen zelfbeeld te ervaren.				
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen				
Timing	30 minuten				
Nodig	Internettoegang voor onderzoek, beamer, papier, flipover en stiften				
Beschrijving	De trainer verdeelt het deelnemers in twee teams en presenteert de informatie hieronder. Vervolgens wijst de trainer de teams de taak toe: Team 1 – de vóórs en Team 2 – de tegens (voor het gebruiken van smartphones, laptops en tablets door studenten tijdens de colleges in de klaslokalen). Uiteindelijk presenteert elk team zijn argumenten en analyseert elk statistisch gegeven. Uit een onderzoek van Studie Direct bleek dat 64.3% studenten tijdens de les een laptop gebruikte tijdens de les om aantekeningen te maken. Geen probleem, maar: <table><tr><td>25% speelde computer games</td><td>43% zocht iets op wat niet bij de les hoorde</td><td>68% zat op social media</td><td>81% checkte zijn of haar e-mail</td></tr></table>	25% speelde computer games	43% zocht iets op wat niet bij de les hoorde	68% zat op social media	81% checkte zijn of haar e-mail
25% speelde computer games	43% zocht iets op wat niet bij de les hoorde	68% zat op social media	81% checkte zijn of haar e-mail		
Tip	De trainer moet het probleem van de logische drogredenen aan de orde stellen, met als voorbeeld overhaaste of foutieve generalisatie en het feit dat de statistieken soms misleidend kunnen zijn, als de cijfers op een bevooroordeelde manier worden geïnterpreteerd of het onderzoek niet volgens de methodologie is uitgevoerd. “Overhaaste generalisatie (ook bekend als: argument uit kleine getallen, statistiek van kleine getallen, onvoldoende statistiek, argument door generalisatie, foutieve generalisatie, overhaaste				

⁶ <https://www.slideshare.net/NikPeachey/exploiting-infographics-developing-critical-thinking>

	inductie, inductieve generalisatie, onvoldoende steekproef, eenzame feiten drogreden, over-generalisatie, niet-representatieve steekproef) kan worden gedefinieerd als het proces van het trekken van een conclusie op basis van een kleine steekproefomvang, in plaats van te kijken naar statistieken die veel meer in overeenstemming zijn met de typische of gemiddelde situatie”. YouTube video aanbevolen over overhaaste generalisatie: https://www.youtube.com/watch?v=b_Uqlfw7Zmw
Leermethode	Demonstratie, feedback
Visuele ondersteuning	De geprinte infographic, YouTube video

Oefening 8 Vijf stappen in kritisch denken⁶

Doel	Inzicht krijgen in de rol van vragen en parafraseren in het proces van kritisch denken
Doelgroep	Adolescenten / volwassenen
Timing	90 minuten
Nodig	Internettoegang voor onderzoek, beamer, papier, flipover en stiften
Beschrijving	De trainer vraagt de deelnemers om de TED-talk over de opwarming van de aarde te volgen die beschikbaar is op de onderstaande link (gebruik de transcriptie in je eigen taal): https://www.ted.com/talks/greta_thunberg_school_strike_for_climate_save_the_world_by_changing_the_rules/transcript Vervolgens overhandigt de trainer elke deelnemer de uitgeprinte hand-out en vraagt hem/haar de vragen te beantwoorden). De bedoeling is na te gaan of de deelnemers zich alle punten herinneren die de spreker aan de orde heeft gesteld. Ook moeten de deelnemers de belangrijkste ideeën evalueren en analyseren om antwoord te kunnen geven op alle vragen in de grafiek.
Tip	Uiteindelijk moet de trainer het belang van vragen in het proces van kritisch denken benadrukken en ook het belang van parafraseren, als het eerste niveau van leesvaardigheid en begrip .
Leermethode	Instructie, demonstratie, feedback
Visuele ondersteuning	Print van het overzicht (zie hieronder)

⁷ <https://www.educatorstechnology.com/2013/05/a-must-have-chart-featuring-critical.html>

⁸ <https://www.criticalthinking.org/files/ReadWritingTestOp1.pdf>

Hand-out oefening 8 – Vijf stappen in kritisch denken

Bibliografie

- Borum, R. (2017). The etiology of Radicalization. In: G. LaFree & J. Freilich (Eds.), *The Handbook of the Criminology of Terrorism*. (pp. 17-32). Chicester, England: Wiley & Sons.
- Bos, K., van den (2019). *Waarom mensen radicaliseren*. Amsterdam: Prometheus.
- Brandsma, B. (2016). *Polarisatie; inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. Schoonrewoerd: BB in Media.
- European Commission (2020). *Prevention of Radicalisation*. Opgehaald op 27 mei 2020 van https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation_en
- Expertisecentrum Sociale Stabiliteit (2020). *Triggerfactoren*. Opgehaald op 1 augustus 2020 van <https://www.socialestabiliteit.nl/triggerfactoren/>
- Lub, V., De Groot, N. and Schaafsma, J. (2011). *Polarisatie en radicalisering. De onderbouwing van sociale interventies getoetst*. Utrecht: Movisie.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216. <https://doi.org/10.1037/amp0000062>
- Moghaddam, F. (2005). The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration. *American Psychologist*, 60:2, 161–169 DOI: 10.1037/0003-066X.60.2.161
- Moore, D. T. (2007). *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. Occasional Paper Number Fourteen. Washington, DC: National Defense Intelligence College.
- Ranstorp, M. (2018). *The Root Causes of Violent Extremism*. Opgehaald op 9 april 2019 van https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf
- Stout, C.E. (Ed.)(2002). *The psychology of terrorism: Theoretical understandings and perspectives*, Vol. 3. Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Vergani, M., Iqbal, M., Ilbahar, E. & Barton, G. (2018). The Three Ps of Radicalization: Push, Pull and Personal. A Systematic Scoping Review of the Scientific Evidence about Radicalization Into Violent Extremism. *Studies in Conflict & Terrorism*, DOI: 10.1080/1057610X.2018.1505686
- Zannoni, M., van der Varst, L. P., Bervoets, E. J. A., Wensveen, M., van Bolhuis, V. J., & van der Torre, E. J. (2008). *De rol van de eerstelijns werkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Van 'ogen en oren' naar 'het hart' van de aanpak*. Den Haag: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement.

Bijlage 1 Gebruikte onderwijstechnieken

Didactische werkvormen	
Instructie	X
Demonstratie	X
Rollenspel	X
Feedback	X
Bekrachtiging gedrag	
Oefenen	X
Begeleide discussies	X
<i>Cognitive modelling through mentor think aloud</i>	
Open discussies	X
Zelfinstructie student	

www.armourproject.eu

OPMERKING: Het gepresenteerde werk weerspiegelt de bevindingen van ARMOUR-werkpakket 3 "Experimentele laboratoria". De inhoud van dit document is volledig ter verantwoording van de schrijvers en kan op geen enkele manier gezien worden als een reflectie van de opvattingen van de Europese Commissie.

Dit project werd gefinancierd door de Internal Security Fund —
Police van de Europese Unie, onder Grant Agreement No. 823683.